

I.

Mikor sok évvel ezelőtt a számomra első Bakonybéli Ökumenikus Konferencián részt vettem, megfogott az esemény sajátos hangulata. Ennek a hangulatnak fontos összetevő eleme, hogy maga az esemény egy spirituálisan erős térhez – a bakonybéli monostorhoz – kötődik. Az egész napos eseményt – átszövik olyan vallásos rítusok, melyek ugyanakkor egyáltalán nem elidegenítőek azok számára sem, akik a másik fő összetevő miatt érkeztek, tudniillik akik egy intellektuálisan gazdagító tudományos konferenciára vágytak (amelynek persze ugyanúgy megvannak a szokásos rituális elemei, és ezek itt sem hiányoznak).

Olyan eseményről van tehát szó, amelyen jól érezheti magát akár a nem vallásos résztvevő is, azok meg különösen, akik bármely keresztyén/keresztény egyház, felekezet, közösség tagjaként vannak is jelen, de ő maguk kellően nyitottak a másik ember felé. A félelemnélküliség légköre tud kialakulni, mert bármennyire is legyen egy téma nehéz – abban az értelemben, hogy átérezzük annak fenyegető, nyomasztó, minket terhelő voltát –, a támadás nem minket ér. Nem minket akarnak rajta kapni valami hibán, bűnös cselekedeten, vagy mulasztáson, hanem a struktúrára figyelve akarja feltárni a mozgatóerőket a mindenkori előadó. Az előadók ezen pozícióját alapozza meg a templomi kezdő imádság is, ahogy a korreferátorok, műhelyvezetők árnyalt, de ugyanakkor erőteljes kijelentéseit visszhangozza a napot záró ökumenikus vesperás minden imája, bibliai példázata és áldása.

Nem lévén teológus, nehéz lenne megtalálnom a megfelelő szakmai pozíciót egy olyan íráshoz, amely az elsődlegesen teológiai mezőben történt előadásokra, megszólalásokra reflektál. Szavaim nagyon könnyűnek találtatnának ott, ahol még a kimondatlan gondolatoknak, a befejezetlen mondatoknak,

Béres István

**REFLEXIÓK A 2019
ŐSZI COLLOQUIUM
DISCIPULORUM
– BAKONYBÉLI
ÖKUMENIKUS
KONFERENCIÁHOZ**

a beszédes hallgatásoknak is fontos jelentése van. Tanár vagyok, a társadalmi kommunikáció témakörében tartom az óráim java részét, így a 'kommunikációkutató' címkéjével a mellemen foghatnék hozzá a Colloquium értékeléséhez, ha az üres fehér lap – pontosabban az üres fehér Word-dokumentum a képernyőn – meglehetősen pánikot okozva nem szembesítene azzal a kérdéssel, hogy tudok-e szakmailag értékelhető és releváns megjegyzéseket fűzni hozzá.

A pozícióm tehát nem teológiai, és így az írásom sem tartalmaz szakmailag (teológiai) releváns megjegyzéseket egy teológiai megalapozott (vita)helyzetben. Némileg olyan a szerepem, mint egy sztalkeré – Tarkovszkij filmjéből ismerős lehet –, aki tudhat ugyan dolgokat egy fontos helyről (mert az vonzza) de ő maga hiába látogat el oda, bejutni nem fog tudni, talán nem is akar soha, töredékesen ismerheti meg azt, ami ott van. Kívülálló.

Ennek a kívülállónak a pozíciójából fogalmazom meg most a reflexióim.

II.

A Colloquium Discipulorum konferenciasorozat vállalását – melyben a 2019. évi már a nyolcadik volt – nem lehet túlértékelni. Fontosságát az adja, hogy szükség van olyan fórumra, amely lehetőséget ad egyrészt a teológiai komoly és cizellált megszólalásra, másrészt nemcsak a szűkebb teológus szakma művelői, hanem az ún. érdeklődő, „művelt nagyközönség” számára is érthető, követhető. Ez a műfaj viszonylag ritka, az akadémiai közeg eseményei jobbra élesen elválnak a nagyközönségnek szánt – egyébként általában hasznos és jóindulatú – beavató jellegű tudományszerűsítésektől. Itt a Colloquiumon a teológus is olyan új, inspiráló szempontoknak, gondolatoknak örülhet, amelyek nem biztos, hogy egy „konszolidáltabb” – tekintélyes hivatalviselőket is vonzó – konferencián ugyanúgy elhangozhatnának, a nem teológus érdeklődő pedig arra kap itt meghívást, hogy együtt gondolkodjon olyanokkal, akikkel ilyen közösségi alkalom számára amúgy ritkán adódik.

Ez utóbbi szempont azért is emelendő ki, mert a Colloquium fontos és szerves részei a délelőtti előadás(oka)t és korreferátumokat követő délutáni műhelyprogramok. A délelőtti tematikájához kapcsolódó, feldolgozó műhelymunkák keretében különösen is megvalósul az együtt gondolkodó és együtt cselekvő közösség testvéri eszméje. A műhely „laikus” résztvevője ugyanúgy teljes jogú tagja a csoportnak, mint a mellette ülő tudós szakértő. Nagy hatása van annak, amikor mindenki a maga élethelyzetére alapozva tud hozzájárulni a közös munkához, és ezt a hozzájárulást a másik méltó figyelemmel kíséri. Az ilyen egymásra figyelő, türelmes nyitottság nélkül nem képzelhető el egy keresztény közösség sem. Szép megvalósulása ez a program annak a vágyának, hogy mindenki a maga talentumait felhasználva lehessen teljes jogú tagja egy befogadó közösségnek.

A Colloquium-sorozat másik nagy erőssége a témaválasztás mindenkori aktualitása és érzékenysége. Érzékeny a társadalom pillanatnyi állapotára, és érzékeny arra is, hogy mi az, ami a jövőnk szempontjából fontos lehet. Amit még sokan talán nem látnak, nem gondolnak, nem ismernek még fel, de amiről a sürgető gondolko-

dás immáron megkerülhetetlennek tűnik ahhoz, hogy minél kevesebb probléma és krízishelyzet adódhasson a társadalom mindennapi terében. A Colloquium-sorozat keretében mindenkor jó érzékkel választottak a szervezők olyan témákat, amelyek akkor, abban a pillanatban – jó értelemben véve – az elevenünkbe vágtak: segítettek a tetteink, a mulasztásaink okozta sebzések kezelésében, amikor még eleven volt a seb. Nem hegedt már be, de nem is fertőződött el még végzetesen.

A világosan kirajzolódó tematikus szál a konferenciasorozaton a Krisztus-követés különféle dimenzióiban bomlik ki: értelem és tapasztalat, teremtett világ és a saját testünk, hatalom és hatalomvágy.

III.

A 2019. évi ökumenikus konferencia a gyűlölet és a szabadulás fogalompár kibontásával különösen is a mai magyar társadalom elevenjére tapintott. A választott társadalmi problémának a teológiai (vallási, filozófiai, etikai stb.) vonatkozásai mellett a korreferátorok előadásainak köszönhetően megismerhettük azokat a diszciplináris érintkezési felületeket, amelyeken keresztül a ma egyházi „közlegei” és a „világ” kapcsolatba kerülnek.

Csepregi András előadása teológiai megalapozottsága és gondolatgazdagsága okán nagyon inspiráló volt, hitelességét pedig az adta, hogy az előadó mindazt, amit elméleti síkon elmondott, azt – gyakorló lelkipásztorként a társadalmi szituáció nehéz és konfliktusos pillanatában – kész volt a „terepen” is képviselni. A társadalmi gyakorlat rossz körülményei, ahol nyálkás, sikamlós, elmocsarasodó szituációk nyelik el gyakran még a legtisztább szándékkal induló aktorokat is, az ő számára az ideák – és így az egyéni mindennapi élet – próbaterepévé váltak.

A főelőadás korreferátorai Gérecz Imre OSB, valamint Nagy Károly Zsolt voltak, akik a társadalomtudományok kurrens szemléletét jelenítették meg. Előbbitől a szociológia felől közelítve, utóbbi esetében a kulturális antropológia, a kommunikációtudomány fogalomrendszerével operálva. Az előadók gondolatmenetei elsősorban a gyűlölet természetrajzához szolgáltak fogódzóul, de az előadások – például a kulturális emlékezet gyakorlataira való utalással – a szabadulás esélyét is felvillantották a lelkileg megtört és sérült társadalom gyógyulására.

IV.

Egy konferenciával kapcsolatban fontos annak a kérdésnek a felvetése, hogy az mitől válik hitelessé? Mi adja az esemény hitelét? Az egyik, hogy az, ahol megszólalnak, egy „hiteles hely” legyen. Olyan, ahol már máskor, más alkalommal is példát kaptunk a hiteles beszédre. Ahol hagyománya van annak, hogy csak így lehet megszólalni. Lehet – a megszólalás minőségét tekintve – jól és rosszabbul beszélni, ez egyéni képesség kérdése, de egy olyan helyen, ahol korábban is mindig az igaz kimondására törekedtek, ott a falakba ivódik a kimondás kényszere. Ott minden későbbi megszólalást is ehhez az eszményhez fognak mérni. Ha töredékesen is, ha a maga esendő formájában is, de mindig az igazság visszfényeként tekintenek az ilyen helyeken a kimondott

szavakra. Ez látszólag nagy teher lehet egy olyan társadalmi közegben, ahol azt szokjuk meg, hogy nem kell törekedni, sőt, nem is jó, ha törekszünk ennek az igaznak a megragadására, mert mindig van egy „magasabb igazság”, amely valójában soha nem magasabb, hanem korlátozó jellegű, mert nem az egyetlen és legfőbb igazra figyel, hanem valamely földi instancia részigazságát abszolutizálja. Miért látszólagos ez a teher tehát? Azért, mert épp az ilyen közegben élhetjük meg a korlátozó társadalmi szabályok alóli felszabadulás „édes örömét”, és ez lesz az, amely lehetőséget ad arra, hogy elfeledkezve a korlátokról, csak az igazán – és igazan – fontosra és lényegre fókuszálva szólalhatunk meg. Az ilyen helyen – ami valójában persze egy tiszta szándékú ideák alapján konstituálódó közösség is lesz egyben – meghívtattak vagyunk arra, hogy a magunk részismeretével a teljességet kíséreljük megragadni. Akiben kevesebb a megszólalás bátorsága, az bátorságot kap, aki fájdalmasan tapasztalja a mindennapi szakmai életében az autonómia elvesztését vagy korlátozását, az itt megkezdheti annak visszaszerzését. Amit azért tudhat megtenni, mert ez a „hiteles hely” folyamatosan tesz azért, hogy megőrizze ezt az erejét, hogy ebből mások is táplálkozhassanak. A hely erejét nem valamifajta topográfiai sajátosság, titok, nem a Föld itt feltáruló szívcsakrája adja, hanem az itt, a korábban lezajló eseményeken keresztül érvényesülő, az emberi jóakaraton és pozitív egymásra figyelésen alapuló közösségszerveződések. Azt gondolom, hogy a Colloquium Discipulorum sok éves sorozata kimunkálta ezt a fajta időről időre változó, dinamikusan átalakuló, de egyúttal mégis valami mély önazonosságot mutató keresztény közösséget.

Fontos szempont ebben, hogy a „hely” és a konferencia ökumenikus karaktere minden bizonyítványtól és erőlködéstől mentes. Ösztönösen ökumenikus, mintha ennél mi sem lenne természetesebb. Meggyőződésem, hogy minden ide kötődő résztvevő – legyen előadó, műhelyvezető vagy egyszerű hallgató – kellőképp beágyazott a maga vallási hagyományába, annak minden spirituális és rituális vonatkozásával, amit örömmel és büszkeséggel él meg a saját vallási közegében, de ez nem jelenti azt, hogy itt, ebben a felekezeti sokszínű közegben ne szeretnék minél inkább épp ezt a felekezetek feletti közösséget megélni. Olyan ez az érzés, mint amikor kiszabadulunk a saját kultúránkból, és idegenként könnyeden elmerülünk abban a világban, amelyben nem kell a sok részszabályra figyelni, hanem elegendő csupán a lényegre.

Ennél persze még jóval többet is megtesznek a konferenciasorozat szervezői, hogy az hitelesen ökumenikus legyen. Ezt biztosítja, hogy a szerkesztőbizottság ökumenikus összetételű, az egyes konferenciák előadói mindig több egyházhoz tartoznak, a konferenciák témáiban ugyancsak érvényesülnek az ökumenikus hangsúlyok, és a délutáni műhelyek vezetői/moderátorai, valamint témái tekintetében is jelen van az ökumenikus karakter.

Az évenként megszervezett és hívek jelentős tömegeit megmozgató ökumenikus imahét mellett fontos, hogy minél több ökumenikus jellegű esemény legyen, a Colloquium ebben is példamutató. Főként amiatt, mert kevésbé a demonstratív-ünnepi jelleg az, ami meghatározó (noha tartalmaz ilyen elemeket is), hanem inkább a diszkurzív-participatív mozzanatok érvényesülnek a nap során. Az ünnep a kere-

tet adja, ami úgy tud érvényesülni igazán, ha előtte megtapasztaljuk a megosztás és együtt gondolkodás példáit. Emiatt gondolom azt, hogy a Colloquium műhelymunkái lényegi módon valósítják meg az ökumenikus konferencia célját: összehozni olyan együtt gondolkodni és az általuk megélteket, valamint a tapasztalataikat egymással megosztani képes embereket (köztük hangsúlyosan olyan teológusokat, lelkészeket, papokat és társadalomtudósokat), akik a közösséget így élővé téve (átlekesítve) példát adnak a keresztény communióra.

Fontos látni ugyanakkor azt, hogy ez önmagában még nem egy radikális program, bár a radikalitás lehetősége benne van. Lehetnek hangok, és ezek nagyon sokszor igencsak indokoltak, amelyek az egyházak részéről önazonosabb, bátrabb megszólalásokat, megnyilvánulásokat (cselekedeteket) várnak el napjaink számtalan társadalmi szituációjában, ahol is a felek – legyenek bár egyes személyek, társadalmi ágensek, szervezetek – alig-alig képesek megbirkózni a problémáikkal, a konfliktusaikkal (bár a másik féllel folyamatosan birkóznak). Mintha túlzottan is óvakodnának az egyházak kinyilvánítani a társadalmilag is releváns igazságait, tapasztalataikat. Ritka az a pillanat, amikor prófétikus erővel meg tudnának és akarnának szólalni. Pedig minden, a modernitásban elszenvedett pozícióvesztés ellenére szükséges és lehetséges is ez a mindenkire egyaránt szólni képes megnyilatkozás (lásd pl. a *Laudato si'* enciklika pozitív visszhangját). Ezzel a passzivitással át is adják a késő-modern társadalmi tér értelmező, feltáró narratívái szempontjából a „terepet” más diskurzusoknak, amelyek dominanciája miatt aztán valóban nem marad tér a keresztény diskurzusnak. (Megjegyzendő, hogy ennek fontosak a nyelvi vonatkozásai is. Mintha valóban nem állna rendelkezésre olyan, a késő-modern társadalomtudományi diskurzusban felhasználható, de a keresztény teológiára is érzékeny nyelvezet, illetve olyan sem, amely a fiatalabb generációk esetében tudna „keresztény regiszterben” hatékonyan exponálni vallási-spirituális problémákat.) Azt gondolom, hogy egy ilyen konferenciának ezekben a feladatokban is részt kell vállalnia.

V.

A társadalmi szintéren jelentkező, sokszor fájdalmas egyházhiány, vagy pontosabban a hiteles egyházi cselekvés, kommunikáció hiánya miatt felvethetjük, hogy az általános érvényű, elméleti irányultságú, a maguk szerepét a fogalmi rendszerezésben és tisztázásban a maguk feladatát megtaláló diskurzusok helyett nem másra lenne-e valójában szükség? Mondjuk olyan elemzésekre, amelyek közvetlenül a társadalmi gyakorlatot célozzák meg. Az esetelemzések, mikroelemzések épp arra kínálnak esélyt, hogy működésében vehessük szemügyre a társadalmat. Láthassuk az ágensek normák vezérelte viselkedését, láthassuk, hogy hol „feszlik fel a társadalom szövete”, és mutatkozik meg a szenvedés és a bűn – hogy olyan fogalmakkal éljek, amelyek már nem teljesen társadalomtudomány-konformak. Ez a láttató erő jelenik meg a műhelymunkák lényegét jelentő változatos mindennapi példákban. Különösen is öröm, ha olyannal találkozunk, amely a keresztény társadalmi „jógyakorlatok” mintáiként funkcionálnak (legyen az akár egy művészi vagy lelki célzatú projekt, vagy olyan, amely egy gyilkos

ösztönű interetnikus harc és népirtás utáni társadalmi rehabilitációt szolgálja, vagy épp a szabadulást segíti a börtönnél is kínzóbb függőségekből). Ezek a műhelymunkák mindenkinek az esetelemzés tapasztalatát és némiképp a résztvevő megfigyelő pozícióját is nyújthatják, miközben aktiválják a saját élményű emlékezetmunkát is. Fontos, hogy az együttérzésünk, az empátiánk, a szociális érzékenységünk is aktivizálódjon azáltal, hogy „belemerítkezünk” a másik ember sorsába, és a partikuláris történeteink megosztásán keresztül a sorsok közössége lesz az élő tapasztalatunk. És ez egy élő ökumenikus tapasztalat is lesz egyben.

Ahogy látjuk, ennek az egész napos programnak az egyik fő üzenete az, hogy felhívja a figyelmet az ökumenikus célzatú teológiai kutatás fontosságára. A másik ilyen üzenet az lehet, hogy az ökumenikus jellegű közösségek ad hoc vagy állandó szerveződése sem elképzelhetetlen. Több „szinten” is létrejöhetnek ilyenek. Előbbire lehet példa egy vegyes felekezetű, több napos ökumenikus zarándoklat, mely évről évre újra átéltetővé teszi a felekezetek közti határokat elimináló gyakorlat sajátos élményét, de egy olyan együtt élő közösség is, amelyben többféle egyház tagjai is jelen vannak. Utóbbira épp a bakonybéli monostor a példa, melynek ilyen formában való ökumenikus jellege azáltal jött létre, hogy volt valaki, aki reformátusként ide érzett szerzetesi meghívást. Egy ilyen „szokatlan” különösen is megnövelheti a közösségben az ökumené iránt az – amúgy eredendően is meglévő – affinitást. Fontos lenne, hogy települési szinten, azaz a lokálisan egymás közelében élő közösségek, gyülekezetek, plébániák, egyházközösségek minél inkább folyjanak bele egymás életébe. Segítsék, támogassák egymást, vegyenek részt különféle közös ünnepeken, ne korlátozódjon a kapcsolat csak az évenkénti Ökumenikus Imahétre.

Hol legyen – pontosabban, hol lehet – egy ilyen konferenciának a helye? Csakis ott lehet és érdemes megszervezni ilyen konferenciát, ahol az ökumenének „tere van”. Ahol az ökumenikus kapcsolatok valóban élők, ahol az ökumenikus fogékonyság ki nyilvánítása nem kipipálandó probléma, hanem a mindennapi hiteles keresztyénység/keresztyénség éltető alapeleme. Az ilyen ökumenikus kapcsolatokon keresztül az a remény erősödik bennünk, hogy nem fogunk elveszni. Értsük bár az elveszésen az egyéni lelki életünkben megtapasztalható „sötét éjszakát” vagy az egyéni üdvözülés bizonytalanává válását, illetve – a fogalom közösségi dimenzióját megragadva – azt a tényt, hogy a számunkra otthonos vallási közegünk eltűnhet, például az elvallástalanodás, a szekularizáció következtében.

Elbizonytalanodva tesszük fel a kérdést sokszor: hol van és hogy van az egyház a mai világban? A válasz egyrészt régről fogva adódik, és reménnyel teli is: az egyház mindenütt ott lehet, mindenütt ott kell lennie, mindenütt ott van, ahol ketten-hárman összejönnek Jézus nevében. Ugyanakkor kétségkívül azt is látjuk: a ma egyháza nehéz helyzetbe került. Tulajdonképpen marginalizálódott, nem tud hozzászólni azokhoz a vitákhoz, amelyek a világban zajlanak (látjuk, ez a gondolat megjelent a Colloquium nem egy előadásában is). Kényszerpályára szorult, amelyen haladva egy zárványterületre jutott. Ahol mintha karanténba is került volna egyúttal. Nincs bele szólása a világ dolgaiba. Mintha a régi igazságok ismétlésével csak a régi valóságokra

lenne képes reflektálni. Olybá tűnik, hogy a nagyon-nagyon megváltozott világban az Örök Igazság alig-alig hozzákapcsolható a hagyomány ismerete és felhasználása szerint az Örök Igazság aktuális kontextusához. Tudjuk, hogy van, ami nem veszti értelmét és érvényességét, de olyan mértékben idegen lett a közeg, hogy nem maradnak fogódzók, kapaszkodók, amelyek meg tudnák tartani az Örök Igazság hordozóit. A teljesen új helyzet megkívánja a Mindig Örök teljesen új módon való aktualizálását és kijelentését. Ez adhat Reményt.

VI.

Írásom elején a sztalker metaforáját alkalmaztam a szerepem meghatározására. A metafora arra mutat rá, hogy ez a személy mindvégig csak egy sztalker marad, akinek az a vágya, hogy valakiket elvigyen oda, ahol az odavittek tettei, megszólalásai, tapasztalatai lesznek fontosak. Az már nem az ő feladata, hogy rábeszélje őket, hogy legyen bátorságuk belépni a maguk történetébe, hogy a valódi autonóm életüket élhessék. Persze a sztalker tudja, hogy ezeknek az embereknek be kellene lépniük arra helyre, mert csak ezáltal tudnak változásokat generálni mind a maguk, mind pedig mások – a társadalom – életében, mert ezt ők meg tudják tenni, de ő, a sztalker – képzettség és képesség híján – nem. A sztalker, a két világ határátlépője, ott van, lát és értelmez, de ugyanakkor végérvényesen kívül is van a dolgokon.

Albrecht Dürer: A tékozló fiú. 1496.

KÖZÖSSÉG

*„emlékszel, ezt éltük át együtt,
és nem akarunk egymásnak rosszat”
Gyűlölet, kiengesztelődés, közösségfejlesztés –
interjú Dani Eszter református lekipásztorral*
